

รถไฟฟ้าใต้ดินเชิงเส้น (Linear Metros)

โดย ศ.ดร.ธนัดชัย กุลรวรานิชพงษ์

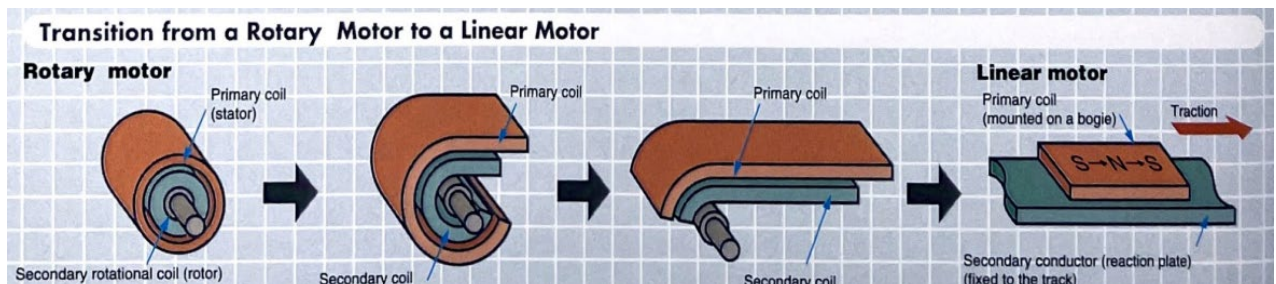
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี

รถไฟฟ้าใต้ดินเป็นระบบขนส่งสาธารณะในเมืองที่สนับสนุนการดำรงชีวิตของประชาชน ส่งเสริมการพัฒนาภูมิภาค เปิดใช้งานเมืองให้มีการเข้าถึงได้ในทุกพื้นที่ และเสริมสร้างการทำงานของเมือง นอกจากนี้ เนื่องจากรถไฟฟ้าใต้ดินส่วนใหญ่สร้างไว้ใต้ถนน จึงสามารถใช้ประโยชน์ที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ส่งเสียงรบกวนต่อชุมชนมากนักและไม่ส่งผลกระทบต่อภูมิทัศน์ของเมือง ดังนั้นรถไฟฟ้าใต้ดินจึงเหมาะสำหรับการพัฒนาเมืองและควรได้รับการส่งเสริมทั่วโลก อย่างไรก็ตาม การก่อสร้างรถไฟฟ้าใต้ดินต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก รวมถึงต้องมีการวางแผนระยะยาว ทำให้การพัฒนารถไฟฟ้าใต้ดินในแต่ละเมืองมีความคืบหน้าค่อนข้างช้า เนื่องจากต้นทุนการก่อสร้างที่สูงขึ้น

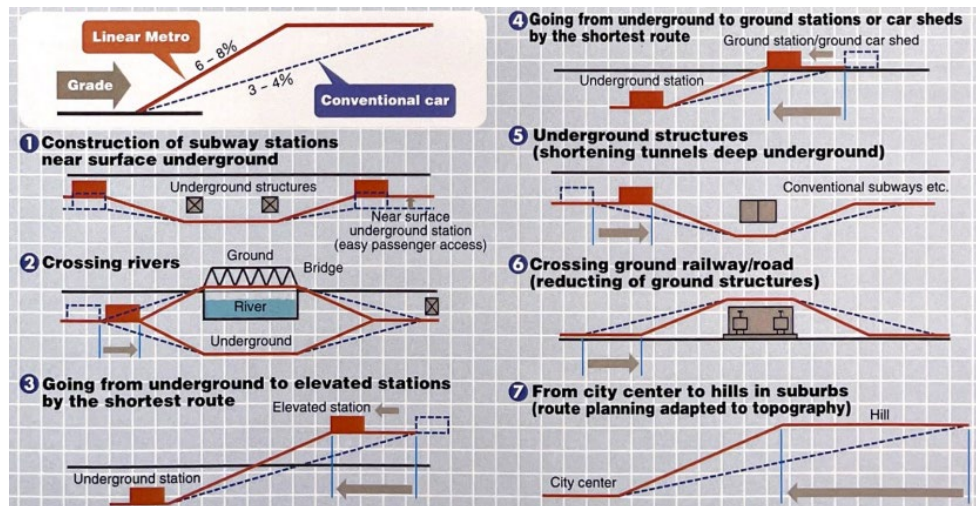
ที่มา <http://www.jametro.or.jp/en/linear/>

ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีรถไฟฟ้าใต้ดินราคาประหยัด ใช้พื้นที่น้อยเท่าที่จำเป็น ด้วยการนำเทคโนโลยีระบบขับเคลื่อนด้วยมอเตอร์ไฟฟ้าเชิงเส้น (linear motor) มาใช้ขับเคลื่อนรถไฟฟ้าใต้ดินทำให้เกิดรูปแบบขนส่งมวลชนด้วยรถไฟฟ้าใต้ดินที่ใช้เทคโนโลยีมอเตอร์ไฟฟ้าเชิงเส้นที่เรียกว่า รถไฟฟ้าใต้ดินเชิงเส้น (linear metro) หลักการทำงานของรถไฟฟ้าใต้ดินเชิงเส้นอาศัยหลักการตัดแปลงโครงสร้างของมอเตอร์ไฟฟ้าเหนี่ยวนำที่มีสเตเตอร์ (stator) ติดตั้งขดลวดสร้างสนามแม่เหล็กไฟฟ้าเมื่อป้อนแหล่งจ่ายไฟฟ้าสามเฟส สนามไฟฟ้าจะเหนี่ยวนำให้เกิดกระแสขึ้นในแท่งโลหะหลายแท่งที่ฝังอยู่ในโรเตอร์ (rotor) และแท่งโลหะนี้ถูกกลัดวงจรไว้ด้วยวงแหวนโลหะที่ปลายทั้งสองด้าน ทำให้มีรูปร่างคล้ายกรงกระรอก จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า มอเตอร์ไฟฟ้าเหนี่ยวนำแบบโรเตอร์กรงกระรอก (squirrel-cage induction motor)

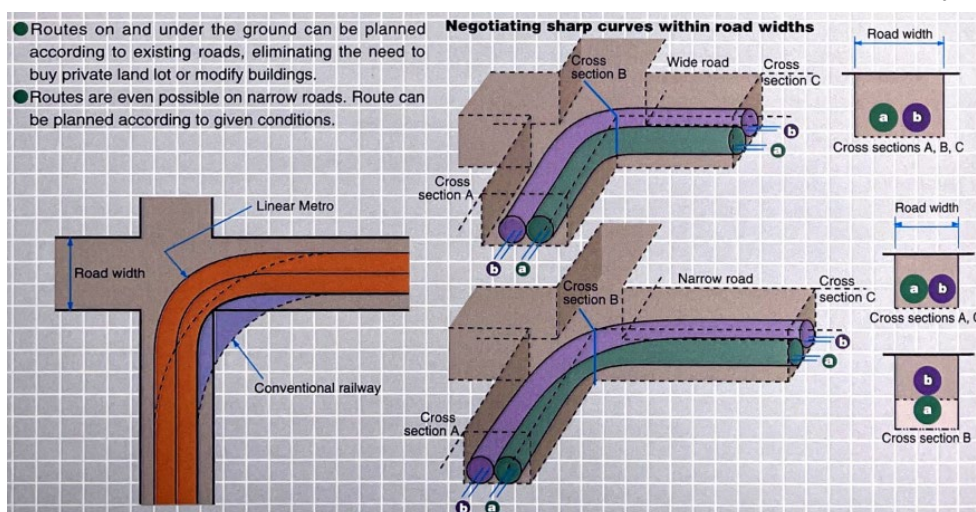
รูปที่ 1 หลักการทำงานของมอเตอร์ไฟฟ้าเชิงเส้น

กระแสไฟฟ้าจะถูกเหนี่ยวนำขึ้นเนื่องจากขดลวดที่ลัดวงจรนี้ ทำให้เกิดแรงลัพท์กระทำกับโรเตอร์ส่งผลให้โรเตอร์หมุนได้ โรเตอร์จะถูกสนามแม่เหล็กหมุนที่สร้างจากขดลวดที่โรเตอร์ดูดให้เกิดแรงกระทำหมุนไปตามสนามแม่เหล็ก จากหลักการนี้ หากนำขดลวดที่พันอยู่ในโครงสเตเตอร์มาแผ่ออกยึดเป็นเส้นตรงแล้ววางโรเตอร์ติดไว้ที่โปกกีของรถไฟ หรือในทางกลับกัน นำขดลวดไปติดตั้งไว้ที่โปกกี แล้วนำแท่งโลหะที่ลัดวงจรที่ปลายทั้งสองด้านติดตั้งไว้ที่ส่วนของทางวิ่งให้มีระยะห่างพอประมาณย่อมส่งผลให้เกิดแรงกระทำดันให้ขดลวดที่ยึดติดกับโปกกีเคลื่อนที่ไปตามความยาวของทางวิ่งแทนที่จะเคลื่อนที่เป็นวงกลมดังในรูปที่ 1

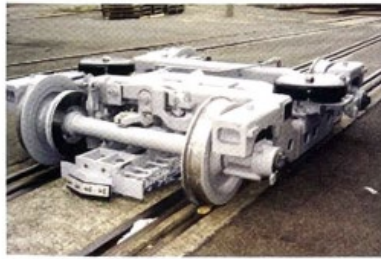
รูปที่ 2 ความสามารถในการไต่ทางชันของมอเตอร์ไฟฟ้าเชิงเส้น

ข้อดีที่สำคัญอีกประการหนึ่งของรถไฟฟ้ายางได้ดินเชิงเส้น คือ ขีดจำกัดของแรงยึดเกาะ (adhesion force) ที่เกิดขึ้นระหว่างผิวสัมผัสของล้อเหล็กกับรางเหล็กจะเป็นตัวแปรที่จำกัดแรงสูงสุดในการขับเคลื่อน เมื่อแรงขับเคลื่อนจากมอเตอร์มีค่ามากกว่าค่าแรงเสียดทานสูงสุด จะทำให้เกิดปรากฏการณ์ไถลของล้อ (wheel slip) บนรางเป็นสาเหตุให้รถไฟตกรางได้ เนื่องจากแรงเสียดทานไม่เพียงพอที่จะยึดล้อเหล็กให้สัมผัสติดกับผิวรางได้ แต่ด้วยหลักการของมอเตอร์เชิงเส้นแรงขับเคลื่อนเกิดจากการเหนี่ยวนำสนามแม่เหล็ก ทำให้แรงเสียดทานระหว่างพื้นผิวไม่ใช่ว่าปัจจัยหลักในการจำกัดแรงยึดเกาะ ด้วยเหตุนี้ทำให้รถไฟฟ้ายางได้ดินเชิงเส้นมีความสามารถในการไต่ทางชันได้ดีกว่ารถไฟฟ้ายางที่ขับเคลื่อนด้วยมอเตอร์แบบเดิมดังในรูปที่ 2

รูปที่ 3 รัศมีความโค้งของเส้นทางรถไฟฟ้ายางได้ดินเชิงเส้นเปรียบเทียบกับแบบดั้งเดิม

● Steering truck 轴承式转向架

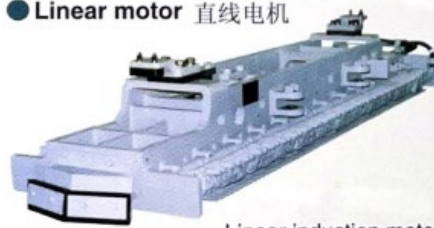
Steering truck 轴承式转向架

● Reaction plate 电磁反应板

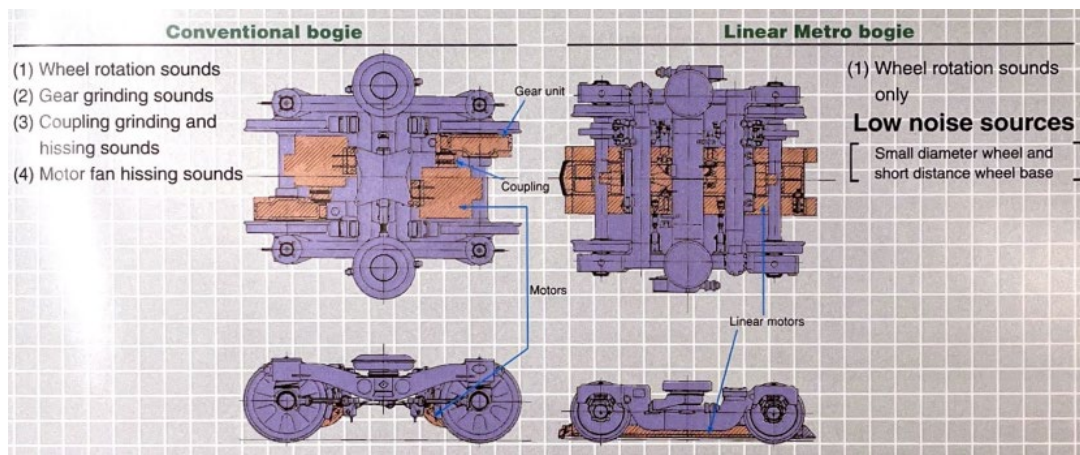
Reaction plate 电磁反应板

● Linear motor 直线电机

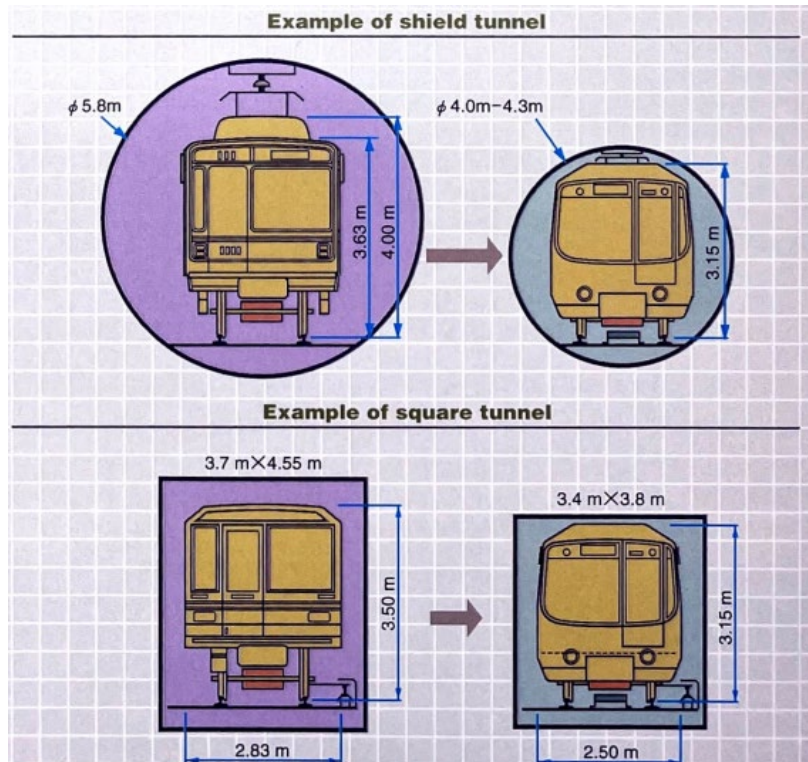
Linear induction motor
电磁诱导式电机 (LIM)

รูปที่ 4 การแยกส่วนของมอเตอร์เหนี่ยวนำเชิงเส้นสำหรับรถไฟใต้ดินเชิงเส้น

รูปที่ 5 ขนาดโบกี้ขับเคลื่อนของรถไฟใต้ดินเชิงเส้นเปรียบเทียบกับแบบดั้งเดิม

ยิ่งไปกว่านั้น ในรูปที่ 3 จะเห็นได้ว่า รัศมีความโค้งของเส้นทางรถไฟใต้ดินเชิงเส้นยังระยะทางสั้นกว่าแบบปกติ ด้วยทำให้การวางแผนเส้นทางรถไฟใต้ดินมีประสิทธิภาพและยืดหยุ่นในการวางแผนเส้นทางมากขึ้น เมื่อรวมเข้ากับการแยกชิ้นส่วนของสแตตอร์กับโรเตอร์ในมอเตอร์ โดยแยกให้ส่วนหนึ่งไปไว้ที่ทางวิ่งทำให้โบกี้ขับเคลื่อนมีขนาดเล็กลงดังแสดงในรูปที่ 4 และ 5 เมื่อรวมเข้ากับรัศมีความโค้งที่สั้นลงทำให้มิติของอุโมงค์รถไฟใต้ดินเชิงเส้นมีขนาดเล็กกว่าเดิมอย่างมีนัยสำคัญดังในรูปที่ 5

รูปที่ 5 ขนาดโบกี้ขับเคลื่อนของรถไฟฟ้าใต้ดินเชิงเส้นเปรียบเทียบกับแบบดั้งเดิม

ปัจจุบันนี้ ระบบรถไฟฟ้าใต้ดินเชิงเส้นมีการก่อสร้างและเปิดใช้งานส่วนใหญ่หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ทั้งหมดอยู่ในประเทศญี่ปุ่น โดยมีระยะทางให้บริการรวมทุกเส้นทางประมาณ 116 กิโลเมตร ในหกเมืองหลักดังนี้

1. เมืองโอซาก้า (Osaka City)

สาย Nagahori-Tsurumi-Ryokuchi Line ระยะทาง 15 km

สาย Imazatosuji line ระยะทาง 11.9 km

2. เมืองโกเบ (Kobe City)

สาย Kaigan line ระยะทาง 7.9 km

3. เมืองฟูกุโอกะ (Fukuoka City)

สาย Nanakuma line ระยะทาง 13.4 km

4. เมืองเซนได (Sendai City)

สาย Tozai line ระยะทาง 14.4 km

5. กรุงโตเกียว (Tokyo City)

สาย Oedo line ระยะทาง 40.7 km

6. เมืองโยโกฮาม่า (Yokohama City)

สาย Green line ระยะทาง 13.0 km